

NAUJAS POŽIŪRIS Į NACIONALINIUS NARATYVUS BEI ATMINTIES POLITIKĄ

Lapkričio 28–29 dienomis Vytauto Didžiojo universitete vyko tarptautinė konferencija „Vidurio Rytų Europa: nacionalinių naratyvų ir atminties politikos konstravimo procesai“, kurią organizavo Humanitarinių mokslų fakulteto Istorijos katedra pagal 2007–2013 m. Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programą „Parama mokslininkų ir kitų tyrėjų mokslinei veiklai (visuotinė dotacija)“. Šios konferencijos tikslas – pristatyti nacionalinių naratyvų ir memorializacijos procesų lyginamuosius tyrimus Vidurio Rytų Europoje, ypač atkreipiant dėmesį į susikertančius istorinius pasakojimus ir jų analizę. Pranešimų temų įvairovė ir orientacija į posovietinį laikotarpį atskleidė ankstesnių nacionalinių naratyvų irimą, naujų istorinių pasakojimų ir atminties formavimą, jų konfrontacijas.

Konferencijos dalyvius pasveikino Humanitarinių mokslų fakulteto dekanė prof. habil. dr. Ineta Dabašinskienė ir konferencijos mokslinio komiteto pirmininkas prof. habil. dr. Egidijus Aleksandravičius. Pirmoje sekcijoje gvildinti teorines atminties ir istorijos santykių problemas pradėjo dr. Jurga Jonutytė (Kaunas) pranešimu „Atminties politika posovietinėje erdvėje: kova už teisę į savo praeitį“, kur gilinosi į Lietuvos pasienio gyventojų ir tautinių bei religinių mažumų asmeninių atminčių ir didžiojo oficialinio istorinio pasakojimo sankirtas bei kylančias konfrontacijas. Vėliau dr. Moreno Bonda (Kaunas) skaitė pranešimą „Nuo sąžinės iki ženklo: atminties virsmo tekstu logika ir retorika“, kuriame remdamasis teorinėmis priegomis nužymėjo minties kelią ir jos transformacijos procesus nuo užgimimo iki virtimo spausdintu žodžiu.

Antrąją sekciją „Ideologiniai ir pasaulėžiūriniai nacionalinių naratyvų vektoriai“ pradėjo dr. Kazimierz Wójcicki (Kazimierz Wójcicki, Varšuva), jo pranešimas „Lenkų tautos kūrimosi procesas – stereotipai ir naujas požiūris“ buvo skirtas konkuruojantiems skirtingiems istoriniams pasakojimams, gyvuojantiems šiandieninėje Lenkijos istoriografijoje. Prof. habil. dr. Egidijaus Aleksandravičiaus pranešimas „Pasimetę laisvėje: didžiųjų naratyvų varžytuvės posovietinėje Lietuvoje“ taip pat atskleidė du naratyvus: pirmąjį, gyvuojantį nuo tarpukario ir šiandieną išgalėjusį viešojoje valstybės erdvėje, bei antrąjį – akademinio pasaulio suformuotą Lietuvos istorijos pasakojimą. Sekcijos darbą užbaigė dr. Leonas Tolvaišis (Kaunas), kuris savo pranešime „Pokario Kosovo serbų atsiminimai ir konfliktuojantys nacionaliniai pasakojimai apie Kosovą“, dėmesį sukonzentravo į serbų istorinio pasakojimo ir jo akcentų pokyčius paskelbus Kosovo nepriklausomybę.

Konferencijos darbą tęsė sekcija, skirta konfrontuojančioms praeities reprezentacijoms nacionaliniuose naratyvuose. Dr. Alegas Dziarnovičius (Aleh Dziarnovich, Minskas) skaitė pranešimą „Lietuva“ ir „Rusia“ kaip moderniosios Baltarusijos istoriografijos sąvokos“, kuriame pristatė dvi konkuruojančias istorinių pasakojimų tendencijas Baltarusijoje ir jas lydinčias politines šalies realijas. Dvi istoriografinės schemas pristatė ir dr. Marius Sirutavičius (Kaunas) savo pranešime „Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir istorinis regionas: naujų koordinacių paieška posovietinės Lietuvos istoriografijoje“, kur lygino dviejų istorikų – Jūratės Kiaupienės bei Alfredo Bumblauskos – geopolitines Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės traktavimo schemas. Dr. Rūstis Kamuntavičius (Kaunas) pranešime „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorija: Baltarusijos ir Lietuvos jaunosios kartos interpretacijos“ aptarė 2011 m. Lietuvos ir Baltarusijos universitetuose atlikto tyrimo rezultatus, iliustruojančius du skirtingus istorijos traktavimo modelius. Dr. Tetiana Shevchenko (Kijevas) savo pranešime „Nuo ilgalaikės katalikų spaudos iki nekompetentingumo: religinis ankstyvųjų naujųjų laikų nacionalinio naratyvo diskursas šiuolaikinėje Ukrainos mokykloje“ apžvelgė situaciją, kaip religija gali formuoti viešojo istorinio pasakojimo kūrimą ir Ukrainos istorijos herojų, Romos katalikų, vietą šiame pasakojime.

Pirmosios dienos darbą užbaigė sekcija, kurioje buvo analizuojami tautiniai praeities naratyvai. Dr. Halina Beresnevičiūtė-Nosalova (Brno) savo pranešime „Beieškant prasmingo palyginimo: lyginamieji naujųjų laikų Vidurio ir Rytų Europos miestų istorijos tyrimai ir istorinio naratyvo pokyčiai“ aptarė miesto visuomenės įtaką tautinio atgimimo procesui, vykusiam Vidurio ir Rytų Europoje. Dr. Gaboras Lagzis (Gábor Lagzi, Budapeštas, Vespřemas) skaitė pranešimą „Daugiakultūrė Centrinės Europos praeitis ir dabartis: Vroclavo / Breslau ir Lvivo / Lembergo / Lvovo atvejai“, nagrinėjantį skirtingų tautinių kultūrų susikirtimus miestuose, jų palikimo bei istorijų rašymo problemas, kylančias dėl ne kartą besikeitusios valstybių sienos. Dr. Liudas Glemža (Kaunas) pranešime „Apšvietos epochos nacionalinės praeities konstravimas: Lietuvos, Baltarusijos, Ukrainos ir Slovakijos atvejai“ aptarė skirtingus XVIII a. istorijos nacionalinių naratyvų vertinimus ir jų pokyčius, konstravimo ypatumus, panašumus bei skirtumus.

Antrąją konferencijos dieną sekciją „Autochtoninio požiūrio problemos“ atidarė Corine Geering (Gysenas), kuri savo pranešime „Kur dingio pokario era? Praeities vaizdavimas paveldo erdvėse posovietinėje Rusijoje“, remdamasi Kiži vienuolyno muziejaus Karelijoje pavyzdžiu, kalbėjo apie istorijos vaizdavimo pokyčius Rusijoje po Sovietų Sąjungos žlugimo. Šią temą pratęsė doc. dr. Kastytis Antanaitis (Kaunas), kuris savo pranešime „Nauja istorija naujiems žmonėms: Kaliningrado (Köningsbergo) apskrities istorijos kūrimas po 1990“ nagrinėjo

naujausias Rusijos istoriografijos kryptis bei tendencijas, skirtas Kaliningrado miestui ir sričiai.

Andrzejus Tičimirovo (Andrzej Tichimirow, Gardinas) skaitytas pranešimas „Vakarų rusizmas“ Baltarusijos atminties politikoje“ atidarė sekciją, skirtą atminties formoms ir nacionaliniam tapatumui tirti, apie vieną Baltarusijos istoriografijos modelį ir jam politikos daromą įtaką. Dr. Tomaszas Błaszczakas (Tomasz Błaszczak, Kaunas) pranešime „Tarpukaris lenkų atmintyje po 1989“ analizavo, kaip per paskutinius du dešimtmečius lenkų vaizduotėje keitėsi tarpukario istorijos suvokimas ir pristatė naujausias jos įamžinimo formas.

Sekcijoje „Postkomunistinių transformacijų atspindžiai šiuolaikiniuose nacionaliniuose naratyvuose“ Adamas Slabý (Adam Slabý, Chemnicas) skaitė pranešimą „Konfliktas su praeitimi? Antikomunizmo palikimas Čekijos Respublikoje ir jo įtaka komunistinės praeities ir ateities naratyvams“, kuris supažindino su komunistinio laikotarpio istorinio pasakojimo konstravimo tendencijomis Čekijos Respublikoje ir jo išnaudojimą politikos sferoje, taip pat atkreipė dėmesį į panašią situaciją, susidariusią ir Lietuvoje. Patrykas Wawrzyńas (Patryk Wawrzyń, Torunė) gilinasi į tai, kokius jausmus lenkų tautai sukelia istoriografija ir savo pastebėjimus išdėstė pranešime „Emocinės klišės lenkų prisiminimuose apie karą: Stalino režimo nusikaltimų atvejis“. Andriaus Švarplio (Kaunas) pranešimas „Kas pasakoja? Ekonominės, politinės ir kultūrinės sąlygos nacionaliniams naratyvams posovietinėje Lietuvoje“ aptarė aplinkos svarbą, ypač skurdo ir atskirties įtaką sovietinio naratyvo konstravimui. Sekcijos darbą užbaigė Laima Venclauskienė (Kaunas), jos skaitytas pranešimas „Kolektyvinė atmintis: praeities reprezentacijų pasirinktys ir pobūdis „Sąjūdžio žiniuose“ 1988–1989 m.“ buvo skirtas praeities modeliui, ypač Lietuvos ir Rusijos, periferijos ir metropolito, santykiams išryškinti.

Paskutinę konferencijos sekciją „Tarp legendos ir politinio užsakymo“ pradėjo Katarzyna Kącka (Torunė) pranešimu „Nauji simboliai. Valdžios įtaka simbolinės erdvės kūrimui virsmo laikotarpiu: Lenkijos atvejis“. Ji apžvelgė Lenkijos atminties politiką po 1989-ųjų ir pabandė parodyti priežastis, kurios nulėmė Juzefo Pilsudskio, Varšuvos sukilimo ar tarpukario laikotarpio iškėlimą, nustūmus Jogailaičių laikų Lenkiją. Aleksejus Lastouskis (Aliaksei Lastouski, Minskas) savo pranešime „Baltarusijos praeities kūrimas oficialiose kalbose“ išanalizavo oficialių kalbų, sakytų Baltarusijos nepriklausomybės dienos proga, istorijos reprezentacijas ir jų kaitą. Sekciją ir konferenciją užbaigė Andrea Griffante (Kaunas), jo skaitytas pranešimas „Jestem. Pamiętam. Czuwam“: apie Joną Paulių II ir lenkiškąją atmintį“ nagrinėjo pasakojimo apie Karolį Vojtylą kaitą šiuolaikinėje Lenkijoje ir jo skilimą į konservatyvųjį ir liberalųjį.

Konferencijos pranešimai sulaukė didelio klausytojų susidomėjimo, kilo ir diskusijų, tik, deja, dėl laiko apribojimų ir suplanuotų pranešimų ne į visus klausimus buvo atsakyta. Tačiau galbūt atsakymus pavyks rasti 60-ajame „Darbų ir dienų“ tome, kuriame spausdinami straipsniai, parengti remiantis konferencijos pranešimais.

Kristina Petrauskė